

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 24 Volume: 6 Issue: 24

Kış 2013 Winter 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

PRİZREN VAKIFLARINA DAİR
ABOUT PRIZREN ISLAMIC FOUNDATIONS

Sadullah GÜLTEN*

Öz

Sırp Devleti döneminde neredeyse terk edilmiş bir halde olan Prizren, Osmanlı idaresine geçtikten kısa bir süre sonra iskân ve imar edilmeye başlanmıştır. Şehrin imarında hiç şüphesiz bölgede faaliyet gösteren vakıflar doğrudan etkili olmuştur. Şehrin bayındırlık işlerinin yanında eğitim ve dinî amaçlı pek çok eser inşa edilerek bunların faaliyetlerini sürdürebilmesi için yüzlerce gayrimenkûl ile önemli miktarda menkûl vakfedilmiştir. Bu çalışmada tahrir defterlerinden ve vakfiyelerden istifade edilerek Prizren’de kurulan vakıfların sayısı, vakıf kurucularının özellikleri, sosyal statüleri, vakfedilen akar ve vakıfların kuruluş amaçlarıyla görevlileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Prizren, Vakfiye, Vakıf Müessesesi.

Abstract

City of Prizren was almost abonded under the rule of Serbian state. Soon after Ottoman conquest of city, new rulers start to populate and reconstruct the city immediately. There is no doubt that foundations which were efficient around the area had direct impact on the reconstruction business. Beside reconstructing the city foundations build a lot of religious and educational buildings and founded a lot of movable and immovables for them to survive. At this research we tried to reveal the number of Islamic foundations, social status of their founders, properties that founded and establishment purposes of the Prizren Islamic Foundations, according to *tahrir daftars* and *waqfiyyas*.

Keywords: Prizren, Islamic Foundations, Waqf Institutions.

Giriş

Prizren M.Ö. II. yüzyıldan M.S. V. yüzyılın sonuna kadar Roma İmparatorluğu’nun hakimiyetinde, Doğu Roma’nın ayrılmasıyla da bu devletin sınırları dahilinde kalmıştır. Doğu Roma hakimiyeti şehrin 1214 tarihinde Sırp’ların eline geçmesine kadar devam etmiştir. Ortaçağ Sırp Devleti’nin ekonomik ve demografik çekirdeğini oluşturan Prizren bir aralık devlet merkezi olmasına rağmen, daha sonra Sırp Devleti’nin merkezini kuzeye taşımasıyla birlikte terk edilmiş bir hal almıştır. Şehrin Osmanlı hakimiyetine geçişi ilk olarak I. Kosova savaşından sonra I. Murat dönemine rastlamaktadır. Fetret döneminde elden çıkan şehrin kesin olarak Osmanlı idaresine girişi 1455 tarihinde Fatih Sultan Mehmet zamanındadır. Şehrin ele geçirilmesinden hemen sonra şehirde iskân hareketi başlatılmış ayrıca meydana gelen

---

* Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Tarih Bölümü.

ihtidalarla birlikte Müslüman nüfus artmıştır. Bu cümleden olarak 1530 tarihinde toplam nüfus içinde %35 seviyesinde olan Müslüman nüfus 1570 tarihi itibarıyla %60'a kadar yükselmiştir (Gülten, 2012). Müslüman nüfusun artmasıyla şehrin dokusu da kısa bir süre içinde değişerek medreseleri, camileri, mescitleri, tekkeleri, hamamları, köprüleri ve çeşmeleriyle klasik bir Osmanlı şehrine dönüşmüştür. Bu dönüşümde hiç şüphesiz en önemli rol bölgede faaliyet gösteren vakıflara aittir. Balkanların fethinden sonra bölgede kurulan vakıflar sadece birer hayır müessesesi olmayıp, aynı zamanda Türk-İslam kültürünün de bölgeye taşınmasında aracı bir rol üstlenmişlerdir. İslâm devletlerinde büyük önem kazanarak sosyal ve iktisadî hayat üzerinde asırlarca derin tesirler bırakmış olan vakıflar, özellikle Osmanlı Devleti'nde tekamülünün zirvesine ulaşmıştır. Vakıfların şehir hayatına etkisi, şehirlerin altyapısının kurulması ve bayındırlık hizmetlerinin yapılmasında kendini göstermiştir. Su yollarının, çeşmelerin, köprülerin inşası ve tamiri gibi hususlarda vakıflar önemli hizmetler sunmuşlardır. Eğitim-öğretim faaliyetleri hususunda ise sıbyan mektebi, medrese ve kütüphanelerin kurulması, bunların tamiri ve buralarda eğitim gören öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanması da vakıflar eliyle yürütülmüştür. Ayrıca bireylerin dinî ihtiyaçlarının giderilmesinde de vakıflar yaptıkları cami, mescit, namazgâh, tekke ve zaviyeler ile hizmet etmişlerdir (Yediyıldız. 2003; Demirel, 2000).

Prizren sancağında kurulan vakıflara dair ilk bilgiler sancağa ait mufassal tahrir defterlerinin son sayfalarına *Evkaf-ı Nefs-i Prizren* başlığı altında kaydedilmiştir.¹ Bir iki sayfayla sınırlı olan bu kayıtlarda vakıf kurucuları, gelirleri ve bazı vakıfların şartları dışında bilgiler mevcut değildir. Prizren'de 1530 tarihi itibarıyla sadece iki vakıf kaydına tesadüf edilmekteyken bu sayı zamanla 43'e yükselmiştir. Bahsedilen vakıfların tamamının Prizren merkezinde faaliyet gösterdiği anlaşılmakta olup bu dönemde kurulan vakıflardan sadece Kukli Mehmet Bey, Mehmet Paşa ve Mevlana Suzi Çelebi (Vırmaça, 1998) vakıflarına ait vakfiyeler mevcuttur.² Bölgeye ait şerhiye sicillerinin olmaması bu dönemde kurulmuş vakıflara ait diğer vakfiyelerin tespitine imkân vermemektedir. Dolayısıyla XVI. yüzyılda kurulmuş vakıflara dair detaylı bilgiler mevcut değildir. Öte yandan XIX. ve XX. yüzyıllarda kurulmuş vakıflara ait toplam 27 vakfiye tespit edilmiştir. Bunların 15'i XIX., 12'si ise XX. yüzyılda kurulmuş vakıflara aittir. XIX. ve XX. yüzyıllarda kurulan vakıflar XVI. yüzyılın aksine daha ziyade Prizren'e tabi köylerde kurulmuştur. Prizren köylerinde Müslüman nüfusun artmasıyla, buralarda da cami ve mescitlerin inşa edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Prizren köylerinde kurulmuş vakıfların tamamı camilerin tamiri ile imam ve hatip gibi görevlilerin ücretlerinin ödenmesi şartını taşımaktaydı. XIX. ve XX. yüzyıllarda Prizren merkezinde fazla vakfın kurulmamış olması, bu dönemden önce şehirdeki vakıflaşma oranını yüksek olmasıyla ilgili olmalıdır.

Vakıf Kurucuları

Osmanlı toplumu, askeriler ve reaya olarak iki kısma ayrılmaktaydı. Askeriler, devlet görevlileri olup padişahın verdiği beratta, yaptıkları görev karşılığı vergi muafiyetine sahiptiler. Reaya ise tüccar ve zanaatkarların oluşturduğu şehirliler ile tarım ve hayvancılıkla uğraşan köylülerden oluşmaktaydı. Açık bir ifade ile askerî sınıf, ehl-i örf, ulema, tarikat erbabı, sâdât ve bunların yakınları ile askerî sınıf mensubu yakını "hatun" unvanlı kadınlardan, reaya sınıfı ise esnaf-zanaatkar, âyân-eşrâf ve köylülerden oluşmaktaydı.

XVI. yüzyılda Prizren'de vakıf kurucuları arasında bey ve paşa unvanı taşıyan Ahmet Bey, Kukli Mehmet Bey ve Mehmet Paşa, Hızır Koka oğlu Mehmet Bey, Yakup Bey, Ayas Bey, Dukakin oğlu Ahmet Bey, Ahmet Bey, Bali Bey, Kasım Bey, Ferhat Voyvoda, Hızır Çavuş, İskender Subaşı, Yeniçeri Hacı Süleyman'ı ehl-i örf içinde saymak mümkündür. Diğer taraftan çelebi, tercüman, katip, hoca, kadı unvanı taşıyan Mevlana Suzi Çelebi, Tercüman İskender, Katip Sinan, Kadı Mehmet, Katip Hızır'ın oğulları Mehmet ve Yusuf, Budak Hoca, Derviş

¹ Prizren sancağına ait tahrir defterleri ile vakıf kayıtlarının yer aldığı sayfa aralıkları şu şekildedir: BOA. TD. nr. 167, s. 378; BOA. TD. nr. 368, s. 463-464; BOA. TD. nr. 495, s. 414-418; KKA. TD. nr. 55, v. 193b-195a.

² Vakfiyelerin tespit edildiği defter, sayfa ve belge numaraları Kaynakça kısmında gösterilmiştir.

Çelebi, Hoca Şaban, Hasan Çelebi, Emin Mehmet ise ilmiye sınıfına mensup kişilerdi. Abide Hatun, Ayşe Hatun, Nazlı Hatun, Selime Hatun, Huri Hatun ve Fatma Hatun gibi kadın vakıf kurucuları da muhtemelen ümera sınıfına mensup kişilerin eşleriydi. Onlar büyük çoğunluğu babadan, eşten veya başka bir yakınından kendilerine intikâl eden dükkan, ev veya menkûllerini vakfetmişlerdi. Reayaya mensup kişilerden Bezirgan Mustafa, Debbağ Hasan, Helvacı İbrahim, Derzi Evra unvanlarından anlaşıldığı kadarıyla esnaf veya zanaatkârlardı. Mehmet Ağa, Hüseyin Emin, Hacı Üveys, Hacı Mehmet, Hacı Mustafa, diğer Hacı Mustafa, Hacı Ramazan, Hasan Emin ve Hasan'ın meslekleri hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Mesleği belli olmayan erkek vâkıflardan bazılarının hacı lakabını taşımaları onların hacca gidebilecek ekonomik bir güce sahip olduklarını göstermektedir. Bu bağlamda onların da esnaf veya tüccar olabilecekleri ihtimal dahilindedir.

XIX. yüzyılda vakıf kurucuları arasından Prizren'de mirmiranlık yapan Tahir Bey'in oğulları Mehmet Sait, Mahmut ve Mehmet Emin Paşalar ümera sınıfına mensuptular. Yine İsmail Bey de bu grup içinde sayılabilir. Diğer taraftan Yavuz Mehmet Efendi, Mehmet Kamil Efendi, Mehmet Şakir Efendi ise ilmiye sınıfına mensup vakıf kurucularıydı. Bu kişilerden sadece Mehmet Şakir Efendi'nin Prizren mahkemesi baş katibi olduğu bilinirken, diğerleri hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bayram, Malik Ağa, Muhtar Ağa, Sait, Ömer, Hayrullah Ağa'nın kurdukları vakıfların yanı sıra Mehmet ile Mahmut ve ayrıca Selim Ağa, Hasan Ağa, Usta Peram ile Cafer Ağa'nın kurdukları müşterek vakıflar ise reaya tarafından kurulmuştu. XX. yüzyıla gelindiğinde ehl-i örften hiç kimsenin vakıf kurmadığı anlaşılmaktadır. Destan Efendi, Molla Mustafa ve Abdulfettah Efendi ulema mensubu vâkıflar iken Şemsettin Ağa, Abdullah, Hızır Ağa, Muhsin Ağa, Ethem, Hacı Halil ve Hacı Mehmet, Osman Ağa, Hacı İsmail ve Hacı Mustafa Ağa reayaya mensup kişilerdi. Ağa unvanına sahip olan bu kişiler yaşadıkları köylerin ileri gelenleri arasında olmalıdır. Ayrıca bu dönemde Pembe Hanım isimli bir kadın da vakıf kurucuları arasındaydı. XVI. yüzyıl ile son dönemler karşılaştırıldığı zaman ehl-i örfe mensup kişilerin kurdukları vakıf sayısının azaldığı, buna nazaran reayaya mensup kişiler tarafından kurulan vakıf sayısının arttığı ifade edilebilir. Son dönemlerde ehl-i örfün fazla vakıf kurmamasının sebebi onların artık eskisi gibi geniş maddi imkanlara sahip olmamasının yanı sıra son zamanlara doğru pek çok hizmetin devlet eliyle yürütülmeye başlaması gösterilebilir.

Vakıfların Amacı

Ümera ve ulema tarafından kurulan vakıflar genel itibariyle cami, medrese, mescit, mektep, muallimhâne gibi eğitim ve dinî kurumların ihtiyaçları karşılamaya yönelik müessesât-ı hayriye vakıflarıydı. Ayrıca, köprü, çeşme ve su yollarının bakımı için kurulan vakıf sayısı da bir hayli fazlaydı. Bu arada Kuran tilaveti için kurulmuş vakıflardan da söz edilebilir. Toplum menfaatine hizmet etmek amacıyla kurulmuş olan müessesât-ı hayriye vakıfları tarafından Prizren'de 11 mescit, 4 medrese, 4 cami, 2 mektep, 1 muallimhâne, 1 kütüphâne, 1 hafız-ı kütüp odası, 1 han, 1 imarethâne ve 1 şadırvan inşa edilmişti. Kukli Mehmet Bey, Prizren ve Haslar kazasının Opula nahiyesine tabi Zinova kasabasında iki cami ile bir mahalle mescidi, Mehmet Paşa ise Prizren'de medrese, mescit, imaret ve handan başka Prizren kazasına tabi Leşane köyünde cami ile mektep yaptırmıştı. Ayas Bey ve Dukakin oğlu Ahmet Bey de birer mescit yaptırmışlardı. İskender Bey'in karısı Fatma Hatun ile Hoca Şaban tarafından kurulan vakıfların şartlarından Fatih'in rikabdarı ve Prizren kale dizdarı Yakup Bey'in de bir mescit yaptırdığı anlaşılmaktadır. Ulemaya mensup Suzi Çelebi Prizren'de mescit ve muallimhâne, Hasan Çelebi cami, Emin Mehmet, Budak Hoca, Derviş Çelebi ise birer mescit inşa etmişlerdi. Bahsedilen cami ve mescitlerin şehrin dokusunun oluşmasında da önemli etkisi olmuş, bunların etrafında zamanla mahalleler teşekkül etmişti. Yeniçeri Hacı Süleyman kendisi ve evladı münkariz olduktan sonra İskender mescidi imamının oturması şartıyla 1 hâne, ayrıca 1 hâne de Çarşı mahallesi imamının oturması için Ayşe Hatun tarafından vakfedilmişti. Ayşe Hatun vakfına ait 5 adet de dükkan bulunmaktaydı. Dükkanların geliri yine Çarşı mahallesindeki mescidin tamiri ile görevlilerinin ücretlerine ayrılmış olmalıdır.

Şehrin imarı hususunda Prizren'deki köprülerin tamiri için Bali Bey, Ferhat Voyvoda ve

İskender Subaşı tarafından üç vakıf kurulmuştu. Hızır Koka'nın eşi Huri Hatun Prizren'deki çeşmelerin, Kasım Bey su yollarının, Debbağ Hasan ve Hacı Mustafa ise köprü tamiri için birer vakıf kurmuşlardı. Abide Hatun, Nazlı Hatun, Bezirgan Mustafa, Helvacı İbrahim, Hacı Üveys, Hacı Mehmet, Hacı Mustafa, Hacı Ramazan, Hasan Emin, Çavuş ve Mehmet Ağa, Kadı Mehmet ve Ahmet Bey vakıfları ise Kuran tilaveti şartını taşımaktaydı. Hüseyin Emin vakfı ise Levişa, Çarşı ve Debbağlar mahallelerinin tekalif-i divaniyyesinin ödenmesi için kurulmuştu. Selime Hatun, Katip Hızır'ın oğulları Mehmet ve Yusuf, Katip Sinan ve Tercüman İskender vakıflarının şartı ise belli değildir.

XIX. yüzyıla gelindiğinde Mehmet Sait Paşa, Mehmet Paşa camisinin yanında bir medrese, kütüphâne ve hafız-ı kütüp için bir oda, Tahir Paşa'nın diğer oğlu Mahmut Paşa Terzi Memi mahallesindeki konağının yakınında cami, mektep, bir dershâne ve sekiz odadan oluşan bir medrese, Tahir Paşa'nın bir diğer oğlu Mehmet Emin Paşa ise Prizren çarşısı yakında bir mescit ve bir şadırvan inşa etmişti. Bunlardan başka Atik mahallesi sakinlerinden Yavuz Mehmet Efendi de bir medrese yaptırmıştı. Hacı Mehmet ve Hacı Mahmut medrese öğrencilerinin giderlerinin karşılanması, İsmail Bey ise Prizren'de bulunan mektebin tamiri ve muallimlerin ücretinin ödenmesi amacıyla birer vakıf kurmuşlardı. Mehmet Kamil Efendi, Bayram, Malik Ağa, Muhtar Ağa, Sait, Ömer, Mehmet Şakir Efendi, Hayrullah Ağa vakıflarıyla Selim Ağa, Hasan Ağa, Usta Peram ve Cafer Ağa'nın müşterek kurdukları vakıfların amacı ise Prizren merkezinde ve köylerinde bulunan camilerin tamir masrafları ile görevlilerinin ücretlerinin ödenmesiydi.

XX. yüzyılda kurulan vakıflardan Destan Efendi, Molla Mustafa, Abdulfettah, Şemsettin Ağa, Abdullah, Hızır Ağa, Muhsin Ağa, Ethem Osman Ağa, Hacı İsmail, Hacı Halil ve Hacı Mehmet tarafından kurulan vakıflar Prizren merkezinde ve köylerinde bulunan camilerin tamir masrafları ile görevlilerinin ücretlerinin ödenmesi amacını taşımaktaydı. Son olarak, Pembe Hanım ise 50.000 kuruş değerindeki evini vakfederek evin satılıp bir dükkan alınmasını, dükkandan elde edilecek kira bedelinin üç hisseye ayrılarak bir hissesiyle Mustafa Paşa camisinde senede bir mevlit okuması için cami imamı Hasan Efendi'ye, bir hissesinin bahsedilen caminin havlusunda metfun oğlu Hacı Hüdaverdi Ağa için sabah ve akşam Yasin okuması için cami müezzine, bir hissesinin ise Saraçhâne mahallesinde sakin Şeyh Alaattin Efendi'ye verilmesi şartıyla bir vakıf kurmuştu.

Vakıf Gelirleri

Yukarıda bahsedilen vakıfların hizmetlerini sürdürülmesi için gerekli finansman kaynağı gelir getiren kervansaray, dükkan ve değirmen gibi gayrimenküllerin yanı sıra nakit paraydı. Her iki finans şeklinin de aynı vakıfta toplandığı durumlar sıkça görülmektedir. Gayrimenkül ve menkül vakıfların kuruluş amaçlarına uygun bir şekilde topluma hizmetlerini devam ettirebilmeleri, hizmet edenlerin ücretlerinin ödenebilmesi ve tamir masrafları gibi giderlerin karşılanması için vakıf kurucusu tarafından vakfa bağlanmıştı.

XVI. yüzyılda vakıf gelirleri daha ziyade kiraya verilmiş dükkanlar ile kervansaray, hamam, değirmen, bağ, bahçe, çiftlik ve çayır gibi gayrimenküllerdi. Bu cümleden olarak örneğin Ahmet Bey 99 dükkan, 4 değirmen, 2 çifte hamam; Hızır Koka oğlu Mehmet Bey 113 dükkan, 5 değirmen, 2 kıta bağ; Kukli Mehmet Bey ise 167 dükkan, 12 kervansaray, 3 kiler, Zinova kasabasında 1 hamam, Prizren'e tabi Debbağlar mahallesinde 1 bahçe, Prizren civarında ağaçları ve asmalarıyla birlikte 1 bahçe, Eskipazar'da 5 değirmen, Saraçlar çarşısı yakınında 1 değirmen, Topluca nehri üzerinde 4 değirmen, Haslar kazasına tabi Race karyesinde 2 oda ve 4 değirmen vakfetmişti. XVI. yüzyılda vakfedilen gayrimenküllerin sayısı toplam 486 dükkan, 13 kervansaray, 58 değirmen, 9 kıta bağ, 5 hamam, 3 Yahudihâne, 2 kıta bahçe, 2 kıta bağ, 1 kıta çayır, 1 han, 1 kebe değirmeni, 1 çiftlik ve 2 odaydı. Bahsedilen dükkanlar şehirdeki esnaflara kiraya verilerek vakıfların gelir kalemlerini oluşturmaktaydı. Şehirdeki esnaf ve zanaatkârlar bu dükkanlarda faaliyet göstermekteydi. XVI. yüzyıla nazaran XIX. ve XX. yüzyıllarda kurulan vakıflara bağlanmış gayrimenkül sayısı ise oldukça azdı. Mehmet Sait Paşa 1'er ekmekçi ve berber dükkanı, Mahmut Paşa 5 değirmen, 1 ekmekçi dükkanı, 2 nalbant dükkanı, 1 çilingir

dükkanı, 1 mülk dükkanı ve kasab odası, İsmail Bey 1 ekme fırını, 2 bakkal dükkanı ve dokuz odadan oluşan 1 han, Pembe Hanım 1 hâne, Hacı İsmail ve Ethem ise 1'er dükkan vakfetmişlerdi. XIX. ve XX. yüzyılda vakfedilen gayrimenküllerin toplamı 14 dükkan, 5 değirmen, 1 ekme fırını, 1 han ve 1 hâne ile sınırlıydı.

Öte yandan vakıf gelirleri arasında önemli miktarda nakit para da söz konusuydu. Kesin olarak ne zaman kurulduğu konusunda belirsizlik bulunan para vakıflarının ilk kayıtlarına Fatih Sultan Mehmet döneminde rastlanmaktadır. Bu tür vakıflarla ilgili Osmanlı uleması tarafından şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Çivizade Mehmet Muhyiddin'in para vakıflarını yasaklamasına rağmen Ebusuud Efendi'nin bu tür vakıfların geçerliliğini kabul ettiği bilinmektedir (Yediyıldız, 2003: 118-19). İncelenen vakfiyelerde vakfedilen paranın onu on bir buçuk yani %15'e tekabül eden bir gelirle başkasına borç olarak verildiği anlaşılmaktadır. Vakıf paraları bir başkasına para getirmek üzere borca verilirken "rehn-i kavî ve kefil-i melî" şartı aranmış, kuvvetli bir rehin veya bir kefilin malı alındıktan sonra o şahsa borç olarak verilmiştir. Bu uygulamadaki temel sebep vakıf parasının sürekli bir şekilde devam etmesini sağlayarak, vakfın şartlarının yerine getirilmesidir (Keleş, 2001: 202-203). XVI. yüzyılda toplam 1.745.320 akçe vakfedilmiş olup bu meblağın 1.120.300 akçesi Mehmet Paşa vakfına aitti. O, önce Prizren'de medrese ve mescit, Leşane köyünde ise cami ve mektep yaptırarak bunların bakım ve diğer masrafları yapılması için 40.000 -vakfiyesinde 400.000- ve 300.000 -vakfiyesinde 303.000- akçe vakfetmiş, ölümünden sonra ise malının üçte birinin ayrılarak Prizren'deki camisinin yakınında bir imaret ve beş ocaklı bir kervansaray yapılmasını vasiyet etmişti. Çocukları bu vasiyetin gereği olarak 690.000 akçeyi vakıf mütevellisi Memişah bin Mahmut'a teslim etmişlerdi. Yine bu dönemde Kukli Mehmet Bey 50.000, Hızır Koka oğlu Mehmet Bey 73.000, Hasan Çelebi 68.620, Emin Mehmet 70.000, Budak Hoca 40.000 ve Derviş Çelebi ise 80.000 akçe vakfetmişti.

XIX. ve XX. yüzyıllarda kurulmuş para vakıflarının tamamına yakını Prizren köylerinde inşa edilmiş cami ve mescitlerin tamir giderleri ile görevlilerinin ücretlerinin ödenmesine tahsis edilmişti. XIX. ve XX. yüzyıllarda vakfedilen para miktarı 48.200 kuruştı. Bu dönemde en fazla para vakfeden kişi 15.000 kuruş ile Tahir Paşa'nın oğlu Mahmut Paşa'ydı. Hacı Halil ve Hacı Mehmet 10.000, Tahir Paşa'nın bir diğer oğlu Mehmet Emin Paşa ise 3.000 kuruş vakfetmişti. Mehmet Paşa mahallesi sakinlerinden Hacı Mehmet ve Hacı Mahmut toplam 5.000, Mehmet Kamil Efendi 1.000, Bayram 1.000, Malik Ağa 500, Muhtar Ağa 500, Sait 500, Ömer 500, İlyas Kuka mahallesi sakinlerinden ve Prizren mahkemesi baş katibi Mehmet Şakir Efendi 1.000, Hacı Ramazan mahallesi sakinlerinden Selim Ağa, Hasan Ağa, Usta Peram ve Cafer Ağa toplam 1.000 ve son olarak Hayrullah Ağa ise 1.500 kuruş vakfetmişti. XX. yüzyıla gelindiğinde ise Destan Efendi 500, Molla Mustafa 500, Şemsettin Ağa 1.000, Abdullah 500, Hızır Ağa 1.200, son olarak Muhsin Ağa ve Osman Ağa 1.000'er kuruş vakfetmişti.

Vakıf Görevlileri ve Ücretleri

Vakıfların görevlerini yerine getirebilmesi için pek çok kişi görev yapmıştı. Bunlar arasında vakıfların yönetim ve denetimini yerine getiren müteveli, nazır, cabi, katip; eğitim, öğretim ve dinî hizmetleri yerine getiren müderris, muid, danışmend, imam, hatip, müezzin, sermahfil ile ayrıca temizlik, bekçilik ve tamir işleriyle uğraşan kişiler sayılabilir. Müteveli, vakfın idaresinden birinci derecede sorumlu olan kişidir. Vakfın idarî yöneticisi olan müteveli genellikle vakfın kurucusu veya onun ailesine mensup birisiydi. XVI. yüzyılda kurulmuş vakıflardan sadece ikisinin mütevellisi bilinmektedir. Buna göre Kukli Mehmet Bey vakfının mütevellisi Mehmet Bey'in babası Hayrettin bin İlyas'tı. Onun ölümünden sonra azatlı köleleri müteveli olacaktı. Mehmet Paşa vakfının mütevellisi ise Memişah bin Mahmut'tu. Buna göre her iki vakıfta da mütevellilik ailede kalmamıştı.

XIX. yüzyılda kurulan ümera vakıflarında da durum aynı olup aile dışından mütevelliler tayin edilmiştir. Bu çerçevede Mehmet Sait Paşa vakfının mütevellisi Ali Ağa, Mahmut Paşa vakfının mütevellisi medrese müderrisi, Mehmet Emin Paşa vakfının mütevellisi ise Mahmut Efendi'ydi. Diğer taraftan XIX. yüzyılda kurulan vakıflardan Mehmet Kamil

Efendi, Bayram, Malik Ağa, Muhtar Ağa, Sait, Ömer, Mehmet Şakir Efendi, Hayrullah Ağa vakıflarıyla XX. yüzyılda kurulan vakıflardan Destan Efendi, Molla Mustafa, Abdulfettah, Şemsettin Ağa, Hızır Ağa, Muhsin Ağa, Ethem ve Osman Ağa vakıflarının mütevellileri ölünceye kadar kendileriydi. Onların ölümünden sonra mütevellilik görevini ya cami imamları ya da köy ahalisi arasından seçilecek güvenilir bir kişi yapacaktı. Abdulfettah ile Muhsin Ağa vakıflarının mütevellileri ise kendilerinden sonra çocukları olacaktı. Bu yönüyle Prizren vakıflarından sadece ikisi evlatlık vakıftı. Mütevellilerin aldıkları ücretlere gelince Kukli Mehmet Bey vakfı mütevellisi günlük 10, Mehmet Paşa vakfının mütevellisi ise 15 akçe alacaktı. Mahmut Paşa vakfının mütevellisinin ücreti değirmenin yıllık gelirinin onda biri ile 200 kuruştı. Mehmet Emin Paşa vakfının mütevellisine günlük 75 akçe verilecekti. Diğer vakıfların mütevellileri ise yıllık 10 kuruş alacaktı.

Mütevellilerden başka diğer görevliler arasında mütevellinin tasarruf ve muamelelerine nezaret eden nazırlar, vakfın muhasebesini tutan katipler ve yardımcıları, işleri kontrol eden ve gelirlerini toplayan cabiler de bulunmaktaydı. Fakat bu görevliler sadece bir kaç büyük vakıfta görülmektedir. Buna göre Kukli Mehmet Bey ve Mahmut Paşa vakıflarının nazırı vardı. Kukli Mehmet Bey vakfının nazırları Prizren ve Haslar kazalarının kadılarıyla. Bu görev karşılığında Prizren kadısına 150, Haslar kadısına 100 akçe ödenmekteydi. Mahmut Paşa vakfının nazırı ise medrese müderrisleri arasından seçilecek olup ona 80 akçe verilecekti. Mehmet Paşa vakfının diğer görevlilerinden katibe 15, cabiye 4, cabi katibine 2 akçe verilecekti. Onun ölümünden sonra kurulan vakfında görev yapanlardan cabiye 6, katibe 5 akçe verilecekti. Diğer taraftan imaret şeyhine ve vekil harcına 3, ferraşına 2, aşçıya 5, evkaf tamircisine 3 ve ekmekçisine de 2 akçe ödenecekti.

Cami görevlilerine ödenen ücretlere gelince Kukli Mehmet Paşa'nın yaptırdığı Zinova ve Prizren'deki camilerin imamlarına 4, muallimlerine 2, halifelerine 1, müezzinlerine 2'şer ve kayyumlarına buçuk akçe ödenecekti. Ayrıca Hz. Peygamber ve kendi validesi için cüz okuyanlara günlük 1'er akçe ile müezzinlere günlük 3'er akçe verilecekti. Hz. Peygamber, cediti ve kendi ruhu için her cuma altı aşır okunması için 3,5 akçe tayin etmişti. Mehmet Paşa vakfının görevlilerinden Prizren'deki cami imamı ile hatibe 9, kayyuma 2, bevvaba 1 ve saatçiye 1 akçe verilecekti. Ayrıca Leşane köyündeki imam ve hatibe 3, sermahfile 1, muallime 3, kayyum ve cuma günlerinde aşırhan olanlara günlük 4 akçe verilecekti. Mahmut Paşa vakfının görevlilerinden imama 60, hatibe 33, vaize 17, müezzine ve kayyuma 25'er kuruş ödenecekti. Medrese kapılarının bevvabına 40 kuruş, Kale camisi müezzinine 60, Kale camisi kayyumuna 40, Levişa camisinin ikinci imamına 30 ve Mehmet Paşa camisinin minaresine sütre bayrağı çıkaran alemdarlara 60 kuruş verilecekti. Mehmet Emin Paşa'nın Prizren çarşısı yakındaki mescidinde görevli imama 60, hatip ve müezzinlere 30'ar, kayyum ve ferraşa ise 15'er akçe verilecekti. Mehmet Kamil Efendi vakfının gelirinden cami imamına 100, Bayram vakfının gelirden cami imamına 100, Malik Ağa vakfının gelirinden imama 35, hatibe 30, Muhtar Ağa vakfının gelirinden imama 35, hatibe 30, Sait vakfının gelirinden cami imamına 40, Hayrullah Ağa vakfının gelirinden cami imamına 100, hatibine 75 ve müezzinine 25, Abdulfettah Efendi vakfının gelirinden cami imamına 200, Abdullah vakfından elde edilen gelirden cami imamına 25, Hızır Ağa vakfının gelirinden cami imamına ve hatibine 90'ar, Osman Ağa vakfının gelirinden cami imamı ile hatibine 75'er kuruş verilecekti. Ayrıca Ethem vakfının gelirinin tamamı cami imamına verilecekti. Son olarak Şemsettin Ağa vakfının gelirinden imama günlük 100, hatibe ise 50 akçe ödenecekti.

Sonuç

Prizren'in Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonra şehirde ve köylerde ihtiyaca göre cami, mescit, medrese, muallimhâne ve mekteplerin yanı sıra kervansaray, han ve dükkan gibi çeşitli tesisler inşa edilmiştir. Böylece şehrin ve çevresinin hem ekonomik hem de sosyal ihtiyaçları karşılanmıştır. Şehirde yaşayan her kesimden insanın vakıf kurduğu söylenebilir. Bu cümleden olarak XVI. yüzyılda kurulan 43 vakıftan 14'ü ehl-i örf, 6'sı ehl-i örf mensubu kişilerin eşi, 10'u ilmiye ve 13'ü reaya, XIX. yüzyılda kurulan 15 vakıftan 4'ü ehl-i örf, 3'ü ulema, 8'i reaya ve XX. yüzyılda kurulan 12 vakıftan 3'ü ulema, 9'u ise reaya tarafından

kurulmuştur. Vakıfların faaliyetlerini sürdürebilmesi için XVI. yüzyılda vakfedilen gayrimenküllerin toplam sayısı 486 dükkan, 13 kervansaray, 58 değirmen, 9 kıta bağ, 5 hamam, 3 Yahudihâne, 2 kıta bahçe, 2 kıta bağ, 1 kıta çayır, 1 han, 1 kebe değirmeni, 1 çiftlik ve 2 odaydı. XIX. ve XX. yüzyılda vakfedilen gayrimenküllerin toplamı ise 14 dükkan, 5 değirmen, 1 ekmek fırını, 1 han ve 1 hâne ile sınırlıydı. Belirtilen gayrimenküllerin dışında nakit para da mevcuttu. XVI. yüzyılda toplam 1.745.320 akçe vakfedilirken XIX. ve XX. yüzyıllarda vakfedilen miktar 48.200 kuruştur. Vakıfların görevlerini yerine getirebilmesi için vakıfların yönetim ve denetimini yerine getiren mütevellî, nazır, cabî, katip; eğitim, öğretim ve dinî hizmetleri yerine getiren müderris, müd, danişmend, imam, hatip, müezzîn, sermahfil ile temizlik, bekçilik ve tamir işleriyle uğraşan kişiler bulunmaktaydı. Şehirdeki vakıflardan sadece ikisi ailevî vakıfken diğer vakıfların yönetimi aile dışındaki kişilere bırakılmıştı.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defterleri (BOA. TD.): 167, 368, 495.

2. Kuyud-ı Kadime Arşivi Tahrir Defterleri (KKA. TD.): 55.

3. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA.)

Süleyman oğlu Mehmet ve Ali oğlu Mahmut Vakfı: VGMA 582/1: 58/30.

Mehmet Sait Paşa Vakfı: VGMA 581/2: 441/418

İsmail Bey Vakfı: VGMA 583: 186/162.

Kukli Mehmet Bey Vakfı: VGMA 590: 198/179.

Veli oğlu Muhsin Ağa Vakfı: VGMA 601: 154/197.

Mehmet Emin Paşa Vakfı: VGMA 632: 171/95.

Mahmut Paşa Vakfı: VGMA 987: 209/68.

Maksut oğlu Malik Ağa Vakfı VGMA 988: 271/172.

Abdullah oğlu Muhtar Ağa Vakfı: VGMA 988: 261/164.

Ali oğlu Bayram Vakfı: VGMA 988: 233/139.

Mehmet Paşa Vakfı: VGMA 989: 73/56.

Raşit oğlu Sait Vakfı: VGMA 989: 23/19.

Zünnun oğlu Ömer Vakfı: VGMA 989: 29/25.

Ali Ağa oğlu Mehmet Şakir Efendi Vakfı: VGMA 989: 27/24.

Hafız Ali Oğlu Mehmet Kamil Efendi Vakfı: VGMA 989: 33/28.

Hacı Abdullah oğlu Selim Ağa, Molla Yunus oğlu Hasan Ağa, Hacı Abdullah oğlu Usta Peram ve Derviş Peram oğlu Cafer Ağa Vakfı: VGMA 989: 37/31.

Yavuz Mehmet Efendi Vakfı: VGMA 998: 39/19.

Nuhi oğlu Molla Mustafa Vakfı: VGMA 989: 172/128.

Hüsrev oğlu Şemsettin Ağa vakfı: VGMA 989: 146/ 111.

Bahtiyar oğlu Hayrullah Ağa Vakfı: VGMA 990: 25/21.

Sait Ağa oğlu Destan Efendi Vakfı: VGMA 990: 61/25.

Behlül Efendi oğlu Abdulfettah Vakfı: VGMA 990:33/26.

Mürsel oğlu Abdullah Vakfı: VGMA 990: 89/73.

Abdulvahab oğlu Hızır Ağa Vakfı: VGMA 990: 21/17.

Tahir oğlu Ethem Vakfı: VGMA 990: 61/56.

Hasan Ağa oğlu Osman Ağa Vakfı: VGMA 990: 59/53.

İsmail Ağa'nın oğulları el-Hac Halil ve el-Hac Mehmet Vakfı: VGMA 600: 43/53.

Pembe Hanım Vakfı: VGMA 991: 54/71.

Hacı Halit oğlu Hacı İsmail Vakfı: VGMA 991: 51/68.

II. İnceleme ve Araştırmalar

GÜLTEN, Sadullah (2012), "XVI. Yüzyılda Prizren Kazası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 20, ss.184-199.

DEMİREL, Ömer (2000), *Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü (Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KELEŞ, Hamza (2001), "Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, Yıl 2001, ss. 189-207.

VIRMIÇA Raif (1998), *Suzi ve Vakıf Eserleri*, Priştine: Tan Yayınları.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin (2003), *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Hacı Ramazan	90000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Hasan Emin	4000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çavuş	3000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mehmet Ağa	1000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Derzi Evra	10000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	1745320	486	13	1	58	3	1	5	1	2	4	1	9	1	2	3

Ek 2. XIX. yüzyılda kurulan vakıflar ve gelirleri

Vakıf adı	Nakit Para	Dükkan	Değirmen	Han	Kasap Odası
Mehmet Sait Paşa	-	2	-	-	-
Mahmut Paşa	15000	4	5	-	1
Mehmet Emin Paşa	3000	-	-	-	-
Mehmet ve Mahmut	5000	-	-	-	-
İsmail Bey	-	3	-	1	-
Yavuz Mehmet Efendi	-	3	-	-	-
Mehmet Kamil Efendi	1000	-	-	-	-
Bayram	1000	-	-	-	-
Malik Ağa	500	-	-	-	-
Muhtar Ağa	500	-	-	-	-
Sait	500	-	-	-	-
Ömer	500	-	-	-	-
Mehmet Şakir Efendi	1000	-	-	-	-
Hacı Abdullah oğlu Selim Ağa, Molla Yunus oğlu Hasan Ağa, Hacı Abdullah oğlu Usta Peram ve Derviş Peram oğlu Cafer Ağa vakfı	1000	-	-	-	-
Hayrullah Ağa	1500	-	-	-	-
Toplam	30500	12	5	1	

Ek 3. XX. yüzyılda kurulan vakıflar ve gelirleri

Vakıf adı	Nakit Para	Dükkan	Hâne
Destan Efendi	500	-	-
Molla Mustafa	500	-	-
Abdulfettah	2000	-	-
Şemsettin Ağa	1000	-	-
Abdullah	500	-	-
Hızır Ağa	1200	-	-
Muhsin Ağa	1000	-	-
Ethem	-	1	-
Hacı Halil ve Hacı Mehmet	10000	-	-
Pembe Hanım	-	-	1
Osman Ağa	1000	-	-
Hacı İsmail	-	1	-
Toplam	17700	2	1